

1921-12-09

AUTHOR/KEY FIGURE

Theodor Wåhlin

FACTS

Document type:

Note

Language:

Svensk

Archive:

Mappe 148 nr. 31

LUNDS DOMKYRKAS
BYGGNADSKONTOR

9/12 1921

SKOVGAARD-MUSEET
Mappe 148 Nr. 31

V Ö R D S A M T M E M O R I A L
RÖRANDE APSISHVALFVETS NUVARANDE TILLSTÅND
OCH PÅ GRUND DÄRAF NÖDIGA FÖRARBETEN
MED ANLEDNING AF FÖRELIGGANDE
FÖRSLAG TILL HVALFVETS
DEKORERING

--

V Ö R D S A M T M E M O R I A L

Såsom jag redan den 11 februari 1903 i vördsamt memorial inberättade för Domkyrkorådet, utgör Lunds domkyrkas apsishvalf icke en enhetlig konstruktion utan en kombination mellan ett öfre äldre färdelat ribbhvalf och ett undre, på 1870-talet inbyggt halfkupolhvalf. Ej heller hvart för sig bildar något af dessa hvalf numera ett organiskt helt.

Det öfre äldre hvalfvet är, såsom nämnt, uppdeladt i fem hvalfkappor, hvilande på kraftiga ribbor, hvilka i sin ordning till sin främre rundstafsprofilerade del burits af från apsismurens vederlagelist utspringande konsoler. Vid kupolhvalfvets inbyggande hafva dessa konsoler blifvit borthuggna, och samma öde har vederfarits större delen af hvar och en af de bärande hvalfribborna, och detta i sådan utsträckning, att endast en försvinnande del af hvarje ribba kvarstår ostympad. Om man dessutom besinnar, att kupolhvalfvets bas går utefter samma linie, som en gång bildade ribbhvalfvets bas, och att således det undre hvalfvet ej gärna kan antagas hvila på absidens ringmur utan måste anses hvila på en något högre upp gjord inhuggning i det äldre hvalfvet, samt att kupolhvalfvets kalott utgöres af det på ofvansagda sätt sargade hjässpärtiet af det äldre hvalfvet, och att således det undre kupolhvalfvet ej har något eget hjässpärti utan upptill såväl som nedtill spänner på en inhuggning i det öfre sargade ribbhvalfvet, så är det lätt att inse, att det omdöme, som ofvan föllits, är fullt berättigadt, det nämligen, att det nuvarande hvalfsystemet icke har någon enhetlig konstruktion och icke är byggt efter de enkla och klara grundprinciper, som måste ligga

till grund för hvarje parti i en byggnad, som vill göra anspråk på epitetet monumental. Detta hvalf är icke af monumental karaktär, och om det följaktligen icke utgör ett värdigt led i Lundsdomkyrkas byggnad, blir detta dess fel så mycket mera betänkligt, då man å detta hvalf vill anbringa en monumental dekoration.

Öfvanstående är i kort sammandrag det hufvudsakliga innehållet i mitt värdsamma memorial af den 11 februari 1903. I detsamma nämnes också, att jag med hjälp af då till buds stående belysning kunde nedifrån korgolfvet konstatera befintligheten af en spricka i kupolhvalfvet, gående jämntöppande med och rätt under en af det öfre hvalfvets ribbor, således efter en linie, utmed hvilken det öfre hvalfvets framskjutande ribba utgjort ett hinder för kupolhvalfvets fria framdragande, d.v.s. utefter en svagare led i kupolhvalfvet. Denna spricka kunde således ej få anses för en putsspricka utan måste antagas ha uppkommit genom rörelse i själfva hvalfvets murmassa och således vara af farlig art.

Slutledet i de vid domkyrkan under de senare åren bedrifna uppmättningsarbetena gällde just det inre af domkyrkans apsis, och resultatet af de undersökningar angående apsis-hvalfvets beskaffenhet, som jag därvid kom i tillfälle att utföra, icke blott bekräftade utan ökade i hög grad mina farhågor.

Genom noggranna mätningar af hvalfvets såväl under- som öfversida samt genom upptagande af ett hål i en af det öfre hvalfvets kappor konstaterades det öfvan på basis af blott okulär besiktning inberättade förhållandet mellan de båda hvalfpartierna. Men därjämte upptäcktes också, att hvalfkupolen har ändå flera och kanske ändå farligare rännor än den tidigare omtalade.

Innan jag närmare ingår på berättelsen om dessa undersökningar, vill jag dock begagna tillfället att beriktiga ett antagande angående det öfre hvalfvets ålder, hvilket jag gjort i mitt öfvannämnda första memorial i ärendet. Vid renhuggning af en del af det öfre hvalfvets nu starkt cementerade öfversida samt genom den nysannkända genombrytningen af hvalfkappan visade det sig, att det äldre hvalfvet stannar från en vida äldre tid än jag i mitt förra memorial antog. Helt visst bör det tillskrifvas tiden omkring år 1250, den stora hvalfslagningsperioden närmast efter kyrkans brand år 1234. Kapporna, som äro af en hel stens tjocklek, äro ej murade "på stick" utan, åtminstone i det öfre, nu åt-

komliga partiet, byggda efter ett system, som med undantag af höjningen i kapporna närmar sig murningssättet i de romanska kupolhvalfven. Teglet är af medeltida karaktär med af mycket varierande storlek och utseende, antagligen hämtadt från andra äldre byggnader eller byggnadsdelar. Hvalfribborna äro, såsom förut omtalats, af sandsten, undertill utbildade till kraftiga, med tvärvulster indelade rundstafvar.

Hvad som i detta sammanhang är af det största intresset, är emellertid de underifrån iakttagbara sprickorna i det undre hvalfvet och dessa sprickors läge i förhållande till det öfre hvalfvet eller till angränsande underliggande murverk. .

Utom den i mitt meranämnda memorial af 1903 omnämnda sprickan har det nu visat sig, att samtliga tre fönsterhvalf i apsismuren hafva rännor, som från fönsteröppningarna gå upp genom apsismuren, vidare genom dess kraglist och 1 a 2 meter upp i kupolhvalfvet. Då den inre ställningen, hvarifrån dessa sprickor först iaktogs, var rest, återstod af den yttre ställningen blott ett parti vid det nordöstra apsistfönstret, och hvad detta fönster angår, kunde då konstateras, dels att bristningen i fönsterhvalfvet var genomgående genom hela muren, dels att springan utvändigt en gång blifvit lagad med cementbruk, men att rörelsen i muren fortsatt, så att ny bristning, om också af obetydlig art, uppstått efter tiden för cementlagningen. Efter all sannolikhet äro sprickorna äfven vid de båda andra fönstren genomgående, enär bristningen i ett dylikt, i en kupolbärande rundmur anbragt fönsterhvalf, isynnerhet då denna bristning visar sig i samtliga fönster, måste antagas bero icke på ett för starkt lodrätt tryck utan på en utskjutning i horisontal led, hvarför en spricka på insidan af muren följdenligt måste motsvaras af en ännu större spricka på utsidan. De invändiga sprickorna i kupolhvalfvet äro två öfver hvarje fönster, en större och en mindre.

Vidare iaktogs uppe i närheten af hvalfvets hjässa, just utmed den linie, där de båda hvalfven upptill sammankopplats, dels en mindre buktning i hvalfytan, dels en mindre, periferiskt gående springa, äfven denna således sittande vid en svag punkt i hvalfvet.

Trenne blad ritningar bifogas, visande resultatet af hvalfvets uppmätning, och har jag å dessa ritningar ungefärligen angifvit de här berörda sprickornas läge och storlek.

Det ena af dessa blad ger i sektion en klar bild af de båda hvalfvens inbördes sammanhang. Förra domkyrkoarkitekten, d.v. öfverintendenten-

ten Helgo Zettervall angaf på sin tid såsom motiv för att han låtit det öfre hvalfvet på ofvan nämnda sätt kvarstå, att han därmed åsyftat, att det öfre hvalfvet skulle utgöra ett skyddshvalf för det undre och dettas framtida målning. Det senast nämnda ritningsbladet visar emellertid, huru föga verkligheten motsvarar hvad han åsyftat, i det att de båda hvalfven på knappt en tredjedel, utefter en vertikal sektionelinie räknadt, äro fria från hvarandra. Och om man därtill betänker, att den uppmätta sektionen är tagen midt i en af det öfre hvalfvets kappor, så är det lätt att inse -- något som också kan iakttagas vid en blick in genom det nu i öfre hvalfvet upptagna hålet -- att de gamla hvalfribborna, hvilka ju ligga afsevärdt lägre än kappornas hjässlinier, blott på ett helt obetydligt litet stycke gå fria från det underliggande kupolhvalfvet. Betänker man vidare, att detta parti med från hvarandra fria hvalf ligger helt nära hjässpartiet och således har en jämförelsevis liten radie, så förstår man också lätt, att den yta, på hvilken de båda hvalfven äro fria från hvarandra, och där således det öfre hvalfvet faktiskt har karaktären af ett skyddshvalf, utgör blott en försvinnande liten del af hela hvalfvets yta.

-:-

Då vi nu stå inför ett förslag att låta apsis-hvalfvet ändtligen få den konstnärliga dekorerings, hvarefter det så länge ropat, ser jag mig, med hänvisning till det ofvan anförda, nödsakad att åter framhålla angelägenheten af, att före målningens anbringande uppmärksamhet ägnas däråt, att det hvalf, hvarå denna målning skall anbringas, och hvarest den under århundraden framåt bör kunna kvarstå, blir af fullt fast och pålitlig hållbarhet. Jag har för detta måls vinnande tänkt mig två alternativa tillvägagångssätt. Det första alternativet innefattar en lagning af det nuvarande kupolhvalfvets sprickor genom inhuggande i hvalfvet närmast och midt öfver hvarje apsisfönster af starka, vridna och i ändarne omböjda järn, som väl inpackas i cementbetong. Fönsterhvalfven få därigenom en kraftig armering, och hvalfvets sammanhållning i de nu spruckna partierna bör bli pålitlig. Någon totalförankring af hvalfvet i sin helhet kan i detta sammanhang icke åstadkommas, enär en sådan förankring för att bli effektiv skulle inläggas från yttersidan och vid hvalfvets baslinje, hvilken emellertid utan hvalfvets rifning är oåtkomlig. Men jag anser heller icke, under förutsättning att det nuvarande hvalfvet bibehålles, en sådan totalförankring absolut nödvändig, då det ju är att antaga, att det starka järnband, som ofvanpå murkrönet

löper rundt om längs taklisten, är stadigt förankradt in i korsets gaffelmur och således bör kunna motverka en vidare utskjutning af muren. Den del af hvalfvet, som nu icke är isolerad från den ofördelaktiga påverkan af yttre kyla, nämligen själfva kalottpartiet, bör i detta fall, för att förekomma en för målningen menlig kondensering af fukt på hvalfvets undersida, beläggas med ett 75 m/m tjockt lager af kieselgur och detta åter i sin mån skyddas med en beläggning af 75 m/m cementbetong. Ofvansidan af hvalfvet och dess påmurning samt inre delen af ringguren böra skyddas för eventuellt takdropp genom putsning med poresit och eventuellt äfven genom asfaltering.

Det andra alternativet är mera radikalt men bör också kunna bli vida mera betryggande för målningens framtida bestånd. Det nuvarande hvalfvet skulle då rivas och ett nytt kapolhvalf uppföras af fullt ändamålsenlig konstruktion och med fullt samma undre form som den nuvarande halvkupolen. Detta nya hvalf skulle uppbyggas på ett vederlag af en i kormurarne väl förankrad, kraftigt armerad betånggördel, hvilken skulle verka sammanhållande på ringguren och dess fönsterhvalf och dessutom från muren aflasta all genom hvalftrycket uppkommande sidoförskjutning. Ofvånför detta hvalf skulle slås ett fullt effektivt skyddshvalf, äfven detta byggt såsom kupolhvalf och på samma sätt som det undre förseet med en kraftig armering i vederlaget. Nödig isolering för takdropp skulle äfven i detta fall anordnas.

Närmare detaljbestämmelser för de olika arbetena angifvas i hoflagda arbetsbeskrifning.

Enligt utförda beräkningar skulle kostnaderna för de båda alternativen ställa sig såsom i bifogade kostnadsberäkningar angifvas. Jämte kostnaderna för byggnadsarbeten har jag i dessa beräkningar upptagit kostnaderna för ställningar, provisorisk afstängning af arbetsplatsen, skyddsanordningar för konstolarne och för den stora sjuarmade ljusstaken, putsnings- och handräkningsarbeten under målningstiden samt diverse och oförutsedda utgifter, den senare posten dock icke innefattande de af den projekterande konstnären eventuellt i utsikt ställda ökningarne af en del af de i dennes erbjudande angifna poster.

Härjämte närlutas: Kostnadsberäkningar, arbetsbeskrifning, uppmättningsritningar af apsis samt ritning till invändiga ställningar.

Lund den 8 december 1921.

